

Przemiany w deklinacji polskiej: rzeczownik rodzaju męskiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Przemiany w deklinacji polskiej: rzeczownik rodzaju męskiego

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W znanym przysłowiu *Mądrej głowie dość dwie słowie* pojawia się liczba podwójna, odziedziczona z języka prasłowiańskiego. Dzisiaj brzmi ona już dla nas archaicznie. To jeden z przykładów ewolucji systemu deklinacyjnego polszczyzny. Historia przemian deklinacji daje nam wyobrażenie o kształtowaniu się języka, który przecież podlegał różnym wpływom, a zarazem wyzwalał się z nich i reformował.

Twoje cele

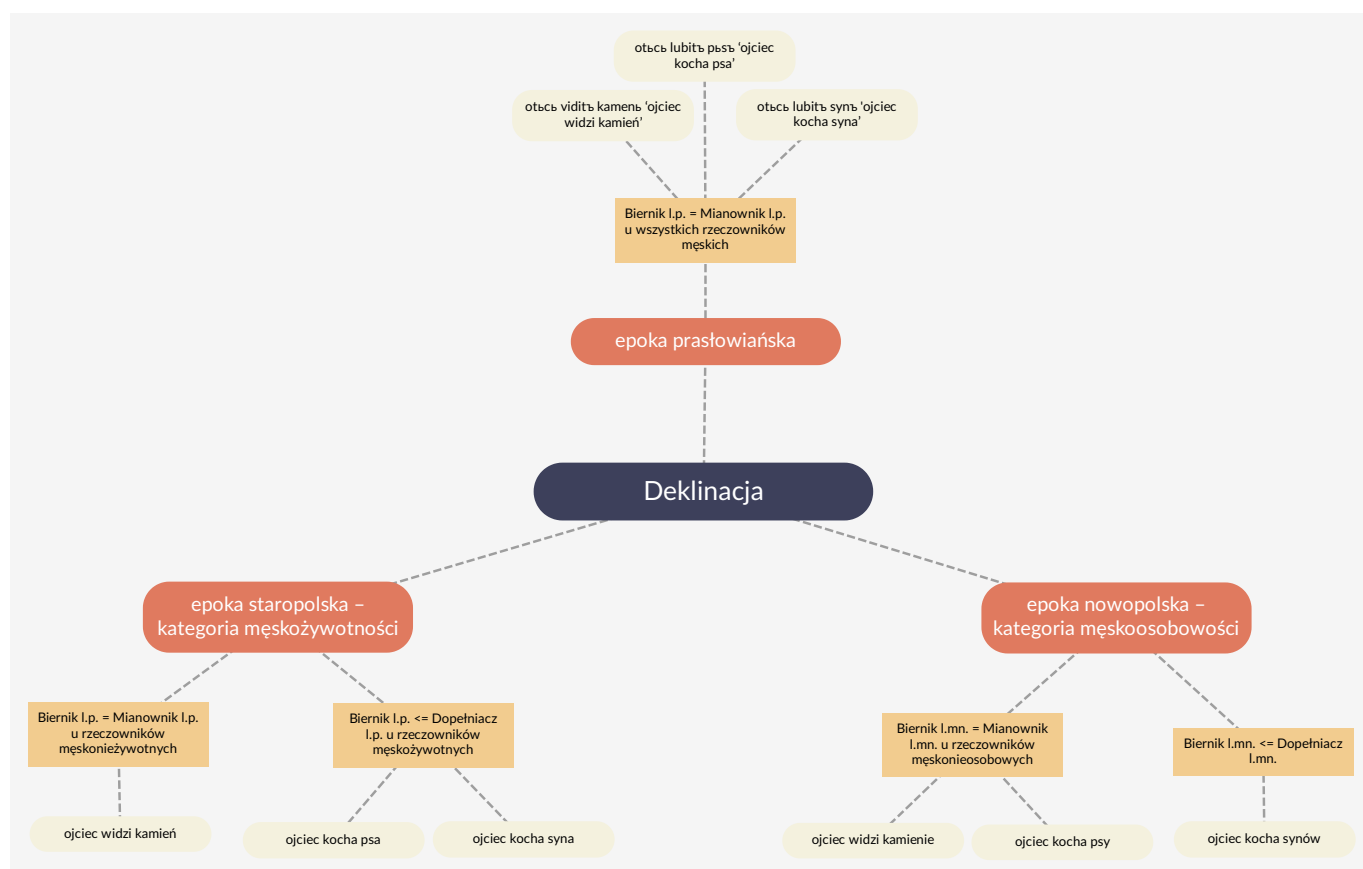
- Wyjaśnisz, na czym polegała ewolucja systemu deklinacyjnego.
- Przeanalizujesz przykłady przemian w systemie deklinacji.
- Wskażesz archaizmy fleksyjne we współczesnej polszczyźnie.

Przeczytaj

Deklinacja, nazywana też fleksją imienną, to odmiana wyrazów przez kategorie gramatyczne przypadku, liczby i rodzaju. W języku polskim deklinują się: rzeczowniki, przymiotniki, imiesłowy przymiotnikowe, liczebniki oraz niektóre zaimki. Szerszym pojęciem niż deklinacja jest fleksja, obejmująca prócz deklinacji (fleksji imiennej) także koniugację (odmianę czasownika).

Podobnie jak wszystko w języku, także system odmiany wyrazów ewoluował na przestrzeni dziejów. Współczesna deklinacja polska różni się od staropolskiej, a ta z kolei od prasłowiańskiej.

W prasłowiańszczyźnie system deklinacyjny był oparty na tzw. tematach. Zmiany na gruncie polskim prowadziły do wykrystalizowania się [deklinacji](#) rodzajowej, tzn. zasadzającej się na rodzaju gramatycznym. Dziś istnieją cztery deklinacje: męską, żeńską, nijaką i mieszaną. Warto pamiętać, że kryje się za tym długa historia przemian, dlatego wciąż istnieją przypadki wymagające szerszego komentarza uwzględniającego dane historycznojęzykowe.

Końcówka -u

Niezwykłą popularnością w systemie deklinacyjnym języka polskiego cieszyły się końcówki deklinacji, według której odmieniało się zaledwie kilka rzeczowników rodzaju męskiego, m.in. *syn, wół*. Jedną z takich końcówek było *-u*. W języku polskim ekspansja *-u* dotyczyła dopełniacza, miejscownika i wołacza liczby pojedynczej. Pierwotnie dopełniacz rzeczownika rodzaju męskiego (wyrazy należące w prasłowiańszczyźnie głównie do deklinacji I) miał przede wszystkim końcówkę *-a*, niezależnie od żywotności czy nieżywotności. I tak np. występowały formy: *gniewa, groma, luda, stoła* etc.

Z czasem zaczęło się różnicowanie żywotności i nieżywotności końcówką: rzeczowniki żywotne miały tylko końcówkę *-a*, natomiast w nieżywotnych do dziś występuje wariantywność, zależna w dużej mierze od poczucia językowego lub odmienności znaczeń, por. *wylamanie zamka* (w drzwiach) : *zdobycie zamku* (twierdzy).

W miejscowniku doszło z czasem do zróżnicowania: dawna końcówka *-e* (pochodząca z **ĕ*) utrzymała się w rzeczownikach twar dotematowych (*o psie, lecie, stole, jarzmie, krzewie*), natomiast nowe *-u* objęło miejscowniki rzeczowników miękko tematowych lub zakończonych na *k, g, ch* (*o polu, mężu, koszu, człowieku, magu, oku*). Jednak jeszcze w XVI wieku występowały oboczności tych końcówek, np. *oce : oku, człowiece : człowieku* itp.

Podobnie w wołaczu dawna końcówka *-e* została zastąpiona przez *-u* w wyrazach, których temat kończył się na *k, g* lub *ch*.

Końcówki **-owi, -owie, -ow**

Inne końcówki deklinacji II, które opanowały polską odmianę, to m.in. *-owi* (celownik liczby l. poj.), *-owie* (mianownik l. mn.) i *-ow* (dopełniacz l. mn.).

Końcówka *-owi* objęła wszystkie rzeczowniki męskie poza kilkunastoma wyjątkami, np. *ojcu, bratu, psu, chłopcu, kotu* itd. Rzeczowniki nijakie mają końcówkę *-u* (*latu, pisaniu, dziecięciu*).

Końcówka *-owie* długo rywalizowała z końcówką *-i*. Zanim wykształciła się [kategoria żywotności](#) w liczbie mnogiej, która następnie przeszła w kategorię osobowości, mówiono np. z jednej strony *synowie, orłowie, wężowie, stołowie* – a z drugiej: *grzesznicy, psi, wilcy, obłocy*. Ten stan rzeczy ustabilizował się dopiero w XVIII w.: od tamtej pory *-owie/-i(-y)* są końcówkami wyłącznie rzeczowników osobowych, podczas gdy rzeczowniki niemęskoosobowe mają formy mianownika l.mn. równe biernikowi (por. *interesują mnie koty: lubię koty*).

Pierwotną końcówką dopełniacza l. mn. był *jer*, który po zaniku dał końcówkę zerową. Taka końcówka pozostała w rzeczownikach nijakich i żeńskich, por. *lat, pól, żon, bogiń* itd. Końcówkę tę miały również pierwotnie rzeczowniki męskie, jednak w dziejach polszczyzny

zastąpiła ją bardziej wyrazista końcówka -ow, późniejsze -ów (stpol. *lasow, grzechow, wrogow*).

Dopełniacz w funkcji biernika – kategoria żywotności

Tendencja do zastępowania formy biernika formą dopełniaczową, przeprowadzana w celu uwyrażnienia relacji składniowych (pierwotne *ojciec lubi syn* – przy szyku swobodnym niejasne jest, co w tym zdaniu stanowi podmiot, a co dopełnienie) sięga prawdopodobnie epoki prasłowiańskiej. W staropolszczyźnie można jeszcze spotkać relikty typu *żałował na Mikołaj*, a i dziś mamy wyrażenia w rodzaju *wsiąść na koń, za pan brat* itd. Jednak w pełni rozwinęła się w polszczyźnie tzw. kategoria żywotności, polegająca na tym, że rzeczowniki męskie nieżywotne (rzadko występujące jako podmiot w zdaniach z dopełnieniem) zachowały biernik równy mianownikowi, natomiast w żywotnych biernik zrównał się z dopełniaczem, stąd mówimy *ojciec lubi syna, mężczyzna głaszcze psa* itp.

Zanik liczby podwójnej

Jeszcze jedną ważną tendencją systemu deklinacyjnego polszczyzny było wypieranie [liczby podwójnej](#), odziedziczonej z języka prasłowiańskiego. Po liczbie podwójnej pozostały ślady w niektórych przysłowiach:

- Trzy gęsi, dwie niewieście uczyniły jarmark w mieście.
- Mądrej głowie dość dwie słowie.

i w odmianie, np. *oczy, oczyma; ręce, rękoma* itd. Także wyrażenie w ręku, dziś intuicyjnie rozumiane jako „w ręce”, pierwotnie znaczyło tyle, co „w rękach”.

Słownik

deklinacja

(łac. *declinatio*) odmiana rzeczownika, przymiotnika, zaimka lub liczebnika przez przypadki i liczby; też: zespół form fleksyjnych wyrazów odmieniających się w określony sposób

fleksja

(łac. *flexio* – zginanie, zmienianie) dział morfologii zajmujący się odmianą wyrazów

wyrównanie analogiczne

ujednolicanie tematów i końcówek fleksyjnych pod wpływem pokrewieństwa form, ale niemotywowane rozwojem fonetycznym

oboczność (wariantywność)

możliwość współwystępowania dwóch końcówek fleksyjnych w danym wyrazie, np. dopełniacz l. mn. pokojów/pokoi

kategoria żywotności

zróżnicowanie gramatycznego rodzaju męskiego na żywotny (osoby, zwierzęta) i nieżywotny (przedmioty), przejawiające się w odmienności końcówek biernika l. poj.

liczba podwójna (*dualis*)

wywodząca się z języka praindoeuropejskiego liczba gramatyczna, używana na oznaczenie tego, co podwójne: dwojga osób, oczu itd. W liczbie podwójnej mogły występować wszystkie odmienne części mowy, od rzeczowników po czasowniki

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją. Zastanów się, jak często w swojej codziennej mowie stosujesz formę dopełniacza w funkcji biernika rzeczowników męskich nieżywotnych (np.: *piję energetyka, jem loda*). Spróbuj wyjaśnić, kiedy i dlaczego korzystasz z tej formy.

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/Pkz7BO1mo>

KATEGORIA MĘSKOŻYWOTNOŚCI

Dla epoki prastłowiańskiej charakterystyczny był brak formalnego rozróżnienia między mianownikiem a biernikiem liczby pojedynczej rzeczowników męskich. Wyobraź sobie, że tak, jak mówisz: *Widzę budynek*, mówisz także: *Widzę kot*; *Widzę nauczyciel*. Oznaczałoby to, że w liczbie pojedynczej brakuje kategorii męskożywotności, która z grubsza polega na tym, że rzeczowniki oznaczające istoty żywe przyjmują w bierniku formę identyczną z formą dopełniacza.

CC0

Rozwój kategorii żywotności rozpoczął się jeszcze w epoce prastłowiańskiej; zabytki pisane w najstarszym literackim języku Słowian – języku staro-cerkiewno-słowiańskim – poświadczają ścieranie się starych końcówek biernika z nowymi. W Kodeksie Mariańskim (pochodzącym z X/XI w.), w Ewangelii wg św. Mateusza, XXI, 37–38, zapisano:

(37) poslědъ že / posъla kъ nimъ s[y]nъ svojъ gl[agolaš]ę. usra|mlějātъ sę s[y]na mojego. (38) dēlatele že / jegda uzъrěšę s[y]nъ rěšę vъ sebě. sъ / jestъ naslědnikъ. pridēte ubij|mъ ji. i udrъžimъ dostojanъje jego.

S. Stoński, *Wybór tekstów starosłowiańskich (starobułgarskich)*, wyd. II uzup., Warszawa 1952, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, s. 8 (transkrypcja z cyrylicy autorska).

Ten sam fragment w języku polskim brzmi:

(37) W końcu posłał do nich swego syna, tak sobie myśląc: Uszanują mojego syna. (38) Lecz rolnicy zobaczywszy syna mówili do siebie: „To jest dziedzic; chodźcie, zabijmy go, a posiadziemy jego dziedzictwo”.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, red. K. Dynarski, wyd. 3 popr., Pallottinum: Poznań 1990, s. 1148.

Sama identyczność końcówek fleksyjnych nie byłaby tak kłopotliwa, gdyby nie pociągała za sobą trudności na innym poziomie: składniowym.

3

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/Pkz7BO1mo>

Język prastłowiański, podobnie jak wywodzący się od niego język polski (a także inne języki słowiańskie), cechował się szykiem swobodnym. Przy szyku swobodnym o funkcji składniowej wyrazu decyduje nie pozycja w ciągu zdaniowym (jak w języku angielskim), ale końcówka fleksyjna. W funkcji podmiotu, w którym najczęściej występują rzeczowniki oznaczające istoty żywe (zwłaszcza osoby), wyspecjalizował się mianownik, w funkcji dopełnienia bliższego – biernik.

W takim zdaniu, w którym zarówno podmiot, jak i dopełnienie bliższe oznaczają istoty żywe, identyczność formalna obu może spowodować dwuznaczność składniową, grożącą nieporozumieniem. Pomyśl, że zamiast *Jutro psa wyprowadza Jacek!* słyszysz: *Jutro pies wyprowadza Jacek!* – kto tu kogo wyprowadza na spacer?

Przejęcie wyrazistej końcówki dopełniacza przez biernik rzeczowników męskich, uwarunkowane przede wszystkim funkcjonalnie – odróżnienie dopełnienia od podmiotu w zdaniu – stanowiło początek rozwoju kategorii męskożywności.

4

Materiał audio dostępny pod adresem:

O ile stare formy biernikowe zdarzają się gdzieś w zabytkach staro-cerkiewno-słowiańskich, o tyle najwcześniejsze zabytki piśmiennictwa polskiego ich nie zawierają. Nie znaczy to jednak, że rozwój kategorii żywotności się zakończył, przeciwnie: trwa nadal, a co więcej, daje się zaobserwować jego rozkwit. Językoznawcy od lat bacznie przyglądają się zjawisku polegającemu na tym, że końcówka dopełniacza pojawia się w bierniku rzeczowników, które oznaczają obiekty nieożywione, np. *wyrwać zęba*. Ta tendencja rozszerza się szybko; na pewno znajdziesz jej liczne przykłady w języku twoim i/lub twoich rówieśników.

CC0

KATEGORIA MĘSKOOSOBOWOŚCI

Kategoria męskoosobowości dotyczy dalszej ewolucji rodzaju rzeczownika, tym razem w liczbie mnogiej.

Mianownik liczby mnogiej rzeczowników męskich odziedziczył z epoki prastłowiańskiej takie końcówki jak *-i*, *-owie*, *-e*. Końcówki te nie były zróżnicowane ze względu na osobowy/nieosobowy charakter rzeczownika. Stąd w średniowiecznych tekstach często pojawiały się formy podobne do poniższych:

<4.> *Bo seszli są jako dym dniowie moji, a kości moje jako skwarczek seschły są.*

Psalterz floriański, Ps. 101, 4, [w:] Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543, wyb. i oprac. W. Wydra, W.R. Rzepka, red. nauk. W. Kuraszkiewicz, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1984, s. 55.

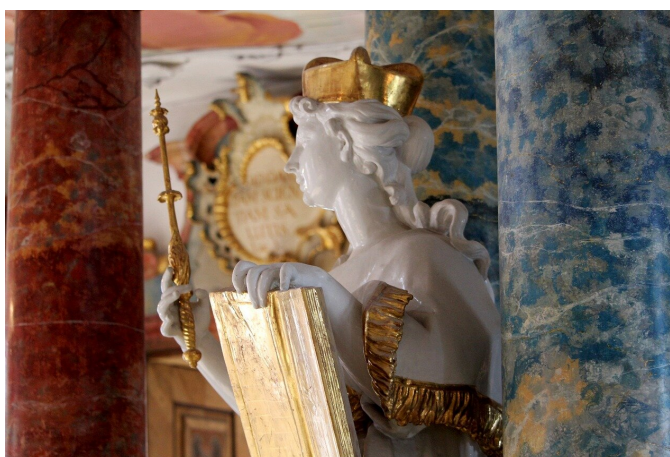
<9> A gdyż je ścigali ejipscy, ślad
przedchodzących należeli są w stanied przed
morzem, wszyscy jeźdźcy i wozowie faraonowi
i wszytek zastęp był [faraonow] w Fiarot
przeciw Beelsefon.

Biblia królowej Zofii, Exodus XIV, 9, [w:] Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543, wyb. i oprac. W. Wydra, W.R. Rzepka, red. nauk. W. Kuraszkiewicz, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1984, s. 63.

<23> *K temu także o Jezabel mowił Pan rzekąc:*
„Psi śniedzą Jezabel na polu jezrahelskiem. <24>
A umrzeli Achab w mieście, śniedzą ji psi; jestli
umrze na polu, śniedza ji ptacy niebieszczy”.

Biblia królowej Zofii, 1Krl XXI, 23–24, w: Biblioteka zabytków polskiego piśmiennictwa średniowiecznego, Kraków 2006.

6

CC0

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/Pkz7BO1mo>

Od XVII w. stopniowo końcówka -i (po spółgłoskach stwardniałych -y) zyskiwała nacechowanie osobowe, podobnie jak końcówka -owie (chłopi, panowie). Formy *wozy*, *ptaki*, *wilki* itd. zostały natomiast przejęte z biernika l.mn. Jednocześnie całemu procesowi towarzyszyły przez wieki wahania i dopiero w XIX w. kategoria męskoosobowości rozwinęła się w pełni. W polszczyźnie ogólnej formy typu *profesory* mają odcień deprecjatywny, tzn. wyrażają negatywną ocenę osoby mówiącej. Natomiast w gwarach kategoria męskoosobowości nie rozwinęła się w takim stopniu jak w języku ogólnopolskim, co więcej, w gwarach daje się zaobserwować duże zróżnicowanie w tym aspekcie.

Poniższy tekst gwarowy (Gruczno, ziemia chełmińsko-dobrzyńska) został spisany w latach 1916–1917. Zwróć uwagę na to, z jakimi formami czasownika i przymiotnika łączą się wyróżnione rzeczowniki.

*Mówieli przed laty, że to czworo synów
pobożnej matki znieśli tan kościół ze
Śwantojonki. Matka jejich béta staruszka,
cianżko ji béto iść pod góra i syny przenieśli
kościół na dół. To béli takie krasnoludy, mówieli
na nich Szwedzi. W dużym ołtarzu so
wymalowane te syny.*

K. Nitsch, *Wybór polskich tekstów gwarowych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, 293b, s. 246.

7

8

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/Pkz7BO1mo>

Powiedzieliśmy o mianowniku liczby mnogiej, ale kategoria męskoosobowości dotyczy także biernika liczby mnogiej. Pod względem formalnym zaszła tu podobna zmiana jak ta, która ukonstytuowała kategorię męskożywności – biernik rzeczowników męskich osobowych przyjął końcówkę dopełniacza (*widzę tych panów*) w opozycji do męskich nieosobowych, zarówno żywnych (*widzę te psy*), jak i nieżywnych (*widzę te stoły*). Ale również w tym przypadku możliwe są formy deprecjatywne (*widzę te profesory*).

Polecenie 2

Rozważ i opisz konsekwencje składniowe powstania kategorii męskoosobowości na przykładzie obecnych w prezentacji tekstów staropolskich i gwarowych oraz w oparciu o własne obserwacje współczesnej polszczyzny ogólnej.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz części mowy, które się deklinują.

☐ przysłówek

☐ liczebnik

☐ imiesłów przymiotnikowy

☐ zaimek rzeczowny, przymiotny, liczebny

☐ zaimek przysłowny

☐ czasownik

☐ przymiotnik

☐ partykuła

☐ rzeczownik

Ćwiczenie 2

Wymień kategorie gramatyczne, które obejmuje deklinacja.

Ćwiczenie 3

Końcówki której deklinacji były najbardziej ekspansywne w rozwoju odmiany rzeczowników męskich? Zaznacz poprawną odpowiedź.

☐ Deklinacja III

☐ Deklinacja I

☐ Deklinacja II

Ćwiczenie 4

Zaznacz dawne formy fleksyjne.

☐ dwóch braci

☐ stoła

☐ gniewu

☐ w bodze

☐ o człowieku

☐ dwa brata

Ćwiczenie 5

Wskaż w tekście wszystkie imienne formy liczby podwójnej.

☐ fioletowy

1. A gdyż już sama dwa jidzieta, i rzecze Isaak ku oćcu: „Oćcze!”
2. Prawowałasta sie dwa o murowana sciane .
3. między dwiema dziedzinama strumien abo rzeka płynie, a przeto acz dwie dziedzinie znowu obapoł jednej rzeki 18 posadza sie, tedy [by] każda strona swój brzeg ma rzedzić i strzymać
4. izec sie [on] na dwu mału miastku [jest] był pomiescił

Biblia królowej Zofii, Ortyle Maciejowskiego, Kodeks Działyńskich i Kazania gnieźnieńskie, w: Biblioteka zabytków polskiego piśmiennictwa średniowiecznego, Kraków, 2006.

Ćwiczenie 6

Dopasuj męskie końcówki do podanych kategorii przypadku i liczby.

Dopełniacz I. mn.

Celownik I. poj.

Mianownik I. mn.

-owi

-owie

-ow

Ćwiczenie 7

Na czym polega kategoria żywotności? Wybierz właściwą odpowiedź.

☐

Kategoria martwa w systemie staje się znów żywotną dzięki uzusowi.

☐

Przedmioty martwe zyskują cechy istot żywych

☐

Dopełniacz I. poj. występuje w funkcji biernika I. poj.

Ćwiczenie 8

Obok poniższych form mianownikowych zapisz formy celownika liczby pojedynczej.

inżynier

pies

człowiek

bóg

długopis

cień

kot

kotek

lew

dzban

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Przemiany w deklinacji polskiej: rzeczownik rodzaju męskiego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśni, na czym polegała ewolucja systemu deklinacyjnego;
- przeanalizuje przykłady przemian w systemie deklinacji;
- wskaże archaizmy fleksyjne we współczesnej polszczyźnie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- metoda jigsaw.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji**Przed lekcją:**

1. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału, aby móc aktywnie uczestniczyć w zajęciach i rozwiązywać zadania.

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.
2. Nauczyciel inicjuje rozmowę wprowadzającą w temat lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Metoda jigsaw. Uczniowie odliczają do trzech. Następnie łączą się w zespoły wg przydzielonych numerów. Każda grupa opracowuje fragment materiału z sekcji „Przeczytaj”. Po zakończeniu pracy uczniowie zmieniają zespoły tak, by w każdym znalazła się przynajmniej jedna osoba z poprzednich grup. Uczniowie dzielą się wiedzą zdobytą wcześniej i uczą się od siebie nawzajem. Następnie chętne/wybrane osoby omawiają przydzielone zagadnienia. Pozostali uczniowie mogą zadawać pytania i weryfikować przedstawione informacje.

2. Praca z multimedium. Uczniowie analizują multimedialną, zapisują problemy i pytania z nią związane. Następnie prowadzą dyskusję, która pozwala lepiej zrozumieć poruszaną tematykę. Na końcu przystępują do wykonania poleceń dołączonych do materiału. Wspólne omówienie odpowiedzi następuje po upływie wyznaczonego czasu.
3. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenia nr 1-4, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką.
4. Uczniowie wykonują w parach ćwiczenia nr 5-8. Chętne/wybrane pary przedstawiają rozwiązania. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z resztą klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.

Praca domowa:

1. Przygotuj prezentację multimedialną, w której podsumujesz zdobyte podczas lekcji wiadomości.

Materiały pomocnicze:

- Stanisław Szober, *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa 1969.
- Jan Miodek, *Słownik ojczyzny polszczyzny*, Monika Zaśko-Zielińska (oprac.), Tomasz Piekot (oprac.), Wrocław 2002.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą wykorzystać prezentację w ramach przygotowania się do lekcji powtórzeniowej.